

Česko-německá národnostní hranice (1840–1940): Kartografický obraz a realita

Jitka Močičková, Petra Justová

národnostní hranice, nacionalismus, historická kartografie

Příspěvek se zabývá procesem kartografického zobrazování česko-německé národnostní hranice na národnostních mapách od poloviny 19. století do 30. let 20. století. Kartografická vizualizace národnostních a jazykových hranic byla zejména v mnohonárodnostních regionech střední a východní Evropy velmi frekventovaným tématem, a lze ji považovat za jeden z důležitých nástrojů využívaných pro účely moderních národnostních hnutí. Nicméně národnostním (a dalším relevantním tematickým) mapám zobrazujícím česko-německou jazykovou/národnostní hranici nebyla dosud věnována větší pozornost. Výrazný rozvoj tvorby a produkce národnostních map nastává ve druhé polovině 19. století, zejména v souvislosti se zaváděním periodických úředních statistických šetření od 80. let 19. století. Tvorbu a produkci map s národnostní tematikou je třeba nahlížet také v kontextu vzestupu moderního nacionalismu. Přestože se česko-německá národnostní hranice ve zkoumaném období změnila jen velmi málo, její „neutrální“ kartografické zobrazení bylo poměrně vzácné. Naopak, česky i německy mluvící nacionalističtí kartografové se snažili průběh česko-německé národnostní hranice na mapách různými způ-

soby modifikovat. Tato tendence byla zejména silná v době politických převratů – 1848, 1918 (vznik řady map souvisejících s jednáním Pařížské mírové konference) a koncem 30. let 20. století (separatismus sudetoněmecké menšiny).

V rámci výzkumu byl s využitím technologie GIS analyzován datový soubor významných národnostních map s cílem zachytit vývoj znázornění česko-německé národnostní hranice, a vizualizovat a statisticky porovnat, jak se od sebe lišily česko-jazyčné národnostní mapy od map německojazyčných (tj. provenienčně německých a rakouských). Pro analýzu bylo vybráno více než 20 map, které byly georeferencovány a vektorizovány v prostředí GIS. Do výběru byly zahrnuty jak mapy, které zobrazují národnostní hranici korektně, tak mapy, které jsou značně manipulativní, aby se ukázala míra manipulace v rámci kartografické produkce jednotlivých národů. Vybrané mapy byly rozděleny do čtyř časových období (1840–1850, 1880–1910, 1918–1930, 1934–1939), která odrážejí jak důležité historické mezníky, tak dostupnost kartografických materiálů. Výsledky byly vizualizovány v podobě tematických webových map, které formou superimpozice vektorizovaných národnostních hranic znázorňují rozdíly nejen ve vymezení česko-německé národnostní/jazykové hranice, ale také rozdíly v rozsahu německého jazykového území. Na základě tematických webových map byly vytvořeny interaktivní webové mapové aplikace, které umožňují uživateli interaktivně porovnávat mapy ve všech časových obdobích, volitelně zobrazovat administrativní hranice

krajů a okresů daného období, či nabízejí zobrazení vyskakovacího okna s doplňujícími informacemi, jako je například rozloha českých zemí (relativní i absolutní), která byla osídlena zvoleným etnikem, nebo odkazem na náhled digitalizované verze mapy. Hlavní webová mapová aplikace navíc prezentuje podskupinu vybraných map, které ilustrují vývoj vymezení jazykové hranice v rámci celého sledovaného období (1840–1939).

V rámci výzkumu byla také vytvořena databáze více než 300 map zobrazujících česko-německou národnostní hranici, která byla později veřejně zpřístupněna jako interaktivní webová aplikace. Webová databáze poskytuje u každého záznamu podrobné bibliografické informace (rok vydání, název, autor, vydavatel, země původu, jazyk, geografická oblast, měřítko, místo uložení, odkaz na digitalizovanou verzi) a umožňuje uživateli vyhledávat nebo filtrovat záznamy podle předem definované sady atributů nebo zobrazit digitalizovanou verzi mapy.

Hlavní výstupy výzkumu jsou k dispozici na adrese <https://cha.fsv.cvut.cz/web/NarodnostniMapy/>.

Výzkum byl podpořen programem Strategie AV 21 „Paměť v digitálním věku“, výzkumné téma „Digital Humanities – zpřístupnění, ukládání a záchrana pramenů v digitálním věku“ a spolufinancován Grantovou agenturou ČVUT v Praze, grant č. SGS23/051/OHK1/1T/11.